

CONSTANTIN GRIGORESCU, *Populație și economie*, București, Edit. Academiei, 1976.

La sfârșitul anului 1976 a apărut în Editura Academiei — Bibliotheca Economica — îngrijită de Institutul de cercetări economice, lucrarea mai sus-menționată în care sînt analizate multiplele și variatele legături dintre populație și economie, raporturile specifice dintre aceste două categorii de fenomene, ambele deosebit de importante pentru cunoașterea și caracterizarea ansamblului evoluției sociale.

Este cunoscut că o perioadă destul de lungă de timp fenomenele demografice au fost considerate că ar avea o evoluție autonomă, independentă — în și de contextul lor social. Era desigur o viziune unilaterală și greșită la fel ca și viziunea care din contră le subordonează total, considerându-le că sînt efecte, consecințe nemijlocite ale evoluției fenomenelor economice. Ambele aceste păreri s-au dovedit unilaterale și extreme, în realitate fenomenele demografice au o relativă autonomie, fiind interdependente în dinamica lor, de ansamblul evoluției sociale în general și de nivelul de dezvoltare al forțelor de producție, al potențialului economic în special. Această concepție după care cele două categorii de fenomene sînt subsisteme ale unui sistem mai cuprinzător este un bun cîștigat în științele sociale contemporane fiind confirmat de observarea practicii sociale a desfășurării proceselor realității obiective. Ea este în concordanță cu concepția modernă de sistem, concepție care are la bază viziunea conform căreia interdependențele reciproce între fenomenele și procesele sociale și mai mult între acestea și cele din natură sînt implicite. Ca atare și relația reciprocă între populație și economie este recunoscută ca o realitate obiectivă — sau ca un datum indiscutabil — obiectul de analiză în cauză fiind natura, conținutul și mecanismul acestor interdependențe. Această problemă — legăturile dintre populație și economie — formează obiectul de cercetare al lucrării *Populație și economie* a tov. Constantin Grigorescu. Abordarea acestei laturi a relației — adică a dinamicii fenomenelor demografice asupra celor economice — abordare mai rar întîlnită în literatura de specialitate, constituie unul din meritele esențiale ale lucrării de care ne ocupăm. Aceasta rezultă și din faptul că în studiul pre-

zentat la Conferința mondială a populației care a avut loc la București în 1974, Secretariatul O.N.U. evidențiază că în prezent se cunosc cu mult mai mult efectele creșterii economice asupra fenomenelor demografice și mult mai puțin impactul invers. Autorul procedează la analiza raportului între populație și economie folosind materiale ce caracterizează dezvoltarea — din aceste puncte de vedere — a economiei și societății românești, toate acestea privite în strînsa lor legătură cu măsurile adoptate în urmă cu circa 10 ani, măsuri menite să contribuie la întărirea familiei și creșterea natalității. În aceste condiții analiza ce o face tov. C. Grigorescu este bazată pe fapte, fenomene și procese obiective, și implicit concluziile sale exprimă tendințe și evoluții științifice fundamentate, cu valabilitate relativ generală în caracterizarea multiplelor și complexelor legături dintre populație și economie. În plus avînd o atare fundamentare și propuneri cu caracter practic, prezintă importanță și interes.

În examinarea raportului dintre mărimea absolută a populației și productivitatea socială a muncii, autorul ajunge la concluzia că deși mărimea unei țări o influențează desigur dar că aceasta nu determină dezvoltarea economică. Ca atare și țările de dimensiuni mai mici pot și trebuie să înfăptuiască o economie modernă care să asigure sporirea venitului lor național pe locuitor, modificări în structura ansamblului economiei naționale și îndeosebi a industriei — aceasta atît în structura acesteia și a locului ei ca ramură componentă a economiei — asigurarea unei participări ridicate la circuitul economic mondial — etc.

Analizînd ce efect are ritmul de creștere a populației asupra evoluției venitului național pe locuitor autorul afirmă și motivează rolul și locul acestei creșteri în dezvoltarea social-economică. În acest context de preocupări evidențiază efectul de sens opus pe care-l au investițiile demografice, cunoscut fiind că acestea sporesc odată cu creșterea relativ mai însemnată a populației ceea ce — la o mărime a fondului de acumulare — limitează relativ și creșterea investițiilor economice și odată cu aceasta și sporirea venitului

național pe locuitor. Dar autorul ne dă și soluția problemei arătând că progresul tehnic trebuie promovat, acesta fiind factorul compensativ pentru eliminarea efectelor negative de reduceri relative a investițiilor economice și bineînțeles că aceasta aduce cu mai mult decât simpla compensare.

Plecând de la evoluția de până în prezent a populației României și de la cerințele dezvoltării și modernizării în imediat și în perspectivă a economiei naționale, autorul demonstrează necesitatea creșterii populației ca dublă cerință: a efectivului forței de muncă — cerință cantitativă și în același timp calitativă; să aibă o structură corespunzătoare condițiilor dezvoltării unei economii moderne. În opinia autorului schimbările structurale sînt fenomene curente și de mare amploare în general în societatea modernă și cu atît mai mult deci aceasta este valabil pentru țara noastră, țară în curs de dezvoltare. În același context de preocupări autorul este de părere că există două cerințe care trebuie să fie satisfăcute de către politica demografică și anume: susținerea prin măsuri corespunzătoare a creșterii populației și implicit a forței de muncă și armonizarea sporului natural scăzut de resurse de muncă cu posibilitățile eliberării forței de muncă din agricultură.

Alte preocupări ale autorului lucrării privesc relația dintre populație și resursele de întreținere ale acesteia, precum și între evoluția populației și cerințele de energie și de alte resurse naturale. C. Grigorescu scoate în evidență existența unor posibilități reale menite să satisfacă necesitățile populației în creștere — are în vedere creșterea absolută și relativă — (ca varietate și complexitate de bunuri și servicii) în condițiile în care știința și tehnica pot spori volumul ca atare al resurselor naturale și mai ales

pot asigura valorificarea lor completă și superioară. În același sens subliniază necesitatea apărării și ameliorării mediului înconjurător, cunoscîndu-se interdependența dintre procesele din societate și natură. În problema repartizării teritoriale a forțelor de producție autorul evidențiază importanța repartizării echilibrate pe teritoriul țării a activităților economice și sociale, a producției materiale în general și a industriei în special, ceea ce duce la o omogenizare pe teritoriu a fenomenelor demografice și odată cu aceasta concură la diminuarea mișcării migratorilor geografice, migrație care duce în mod necesar la ridicarea costurilor sociale. În aceeași ordine de idei autorul se ocupă de problema creșterii mai rapide a industriei în județele mai slab dezvoltate, aceasta efectuîndu-se în condițiile în care se dezvoltă atît ramurile industriale cu intensitate mare de fonduri cît și cele cu intensitate mai ridicată în forță de muncă. Această amplasare industrială a celor două categorii de ramuri industriale este valabilă și pentru județele care au o productivitate industrială mai ridicată pe locuitor.

Încercînd în încheiere să facem o caracterizare de ansamblu a lucrării prezentate, sîntem de părere că aceasta se impune atenției prin analiza științifică a unor fenomene și procese care prezintă un interes deosebit pentru politica economică în general și pentru politica demografică în special. Lucrarea tov. C. Grigorescu prin conținutul său valoros și original — ca probleme dezbătute și rigoare științifică în analiză — îmbogățește conținutul teoretic al literaturii de specialitate și totodată este un izvor de sugestii și recomandări menite să sprijine practica economică.

Prof. Roman Moldovan

AL. GH. SAVU, *Sistemul partidelor politice din România 1919-1940*, București, Edit. științifică și enciclopedică, 1976

Lucrarea cunoscutului istoric Al. Gh. Savu, *Sistemul partidelor politice din România 1919-1940* constituie o reușită evidentă, nu numai prin calitățile ei intrinseci, dar și pentru faptul că este una din puținele lucrări apărute¹ care abordează o problemă istorică de mare

importanță² într-o manieră teoretică, imbinînd metoda istorică cu cea proprie politologiei.

² Evidențiată și de numărul mare de monografii, studii, articole care i-au fost consacrate, de exemplu: dr. Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Viața politică în România 1918-1921*, ed. a II-a completă, București, Edit. politică, 1976; Florea Nedelcu, *Viața politică din România în preajma instaurării dictaturii regale*, Cluj, Edit. Dacia, 1973;

¹ Drumul deschis de lucrarea lui Lucrețiu Pătrășcanu *Sub trei dictaturi*, București, Edit. politică, 1970, n-a fost urmat, din păcate, de prea mulți autori.

Lucrarea recenzată analizează și dă răspunsuri competente unor chestiuni de maximă importanță pentru evoluția partidelor politice din perioada menționată: cauzele și semnificația procesului de disociere a partidelor politice, clasificarea partidelor politice, cauzele și efectele dizolvării partidelor politice, încercarea, nereușită, de creare a partidului unic, lupta forțelor democratice și progresiste în frunte cu Partidul Comunist Român pentru crearea Frontului Antifascist.

Cu privire la cauzele disocierii partidelor politice autorul apreciază că situația social-economică a României după primul război mondial a creat premisele ca „regruparea forțelor politice să se materializeze într-un sistem tri-sau multipartid, cu un puternic partid de centru de tip agrarian flancat la dreapta de un partid conservator-burghez, iar la stînga de un partid muncitoresc”³. Această tendință a fost anulată de o serie de factori care au „ridicat prin disocieri și constituiri de grupări, numărul partidelor politice la circa 30” (p. 22). Factorul principal a fost stratificarea și diversificarea evoluției economico-sociale a României interbelice, care și-a pus pecetea, în mod firesc, și asupra dispoziției forțelor politice. Sistemul parlamentar burghez din România — o altă cauză a disocierii partidelor politice — a cărui funcționare defectuoasă, deosebită destul de mult de parlamentarismul occidental a dus la degradarea vieții politice, la „transformarea monarhiei în factorul determinant al rului diverselor grupări burgheze la putere, la limitarea rolului parlamentului, la concentrarea eforturilor partidelor politice în direcția cuceririi unor poziții cât mai influente la palat (orientarea corpului electoral neavînd de regulă o însemnătate hotărîtoare în aducerea lor la guvern)” (p. 26). Monarhia a putut astfel să spargă unitatea diferitelor partide politice, prin atragerea unor lideri, care, ahtiați după putere, și-au părăsit partidele creînd formațiuni politice de sine stătătoare, ceea ce a făcut să crească numărul grupărilor politice.

Analiza partidelor și grupărilor politice din perioada interbelică (de fapt cele existente în 1937) are în vedere și clasificarea lor după mai multe criterii. Astfel autorul delimitează partidele propriu-zise de grupurile de presiune politice, după poziția față de putere, întrucît grupurile de presiune nu urmăresc exercitarea directă a puterii politice.

Al. Gh. Savu, *Dictatura regală*, București, Edit. politică, 1970 ș.a.

³ Al. Gh. Savu, *Sistemul partidelor politice din România 1919—1940*, București, Edit. politică, 1976, p. 21 (în continuare trimiterile la această lucrare vor fi date în text).

Un alt criteriu de împărțire a partidelor folosit de Al. Gh. Savu este raportul dintre partide și clase. Se demonstrează astfel ce grupuri economice-financiare se află în spațiile diferitelor partide și grupuri politice, făcîndu-se o serie de delimitări chiar în sinul partidelor politice (cum ar fi grupurile din interiorul Partidului Național-Liberal).

Abordînd poziția, din acest punct de vedere, a grupurilor fasciste și profasciste Al. Gh. Savu se oprește și asupra uneia din problemele de mare însemnătate ale istoriei interbelice: raportul dintre fascism și cercurile burgheziei și moșierimii. Autorul ajunge la concluzia că sprijinul acordat de unele cercuri ale burgheziei și moșierimii grupărilor fasciste n-a vizat cucerirea politică de către acestea, ci folosirea lor ca: „*masă de manevră de care se puteau folosi împotriva forțelor revoluționare și democratice sau pentru tranșarea contradicțiilor din propriile rînduri*. Atunci însă cînd fascismul a acumulat suficiente forțe pentru a aspira la instituirea dictaturii sale, virfurile exploatare — cu excepția unor elemente răzlețe — l-au retras sprijinul. Căci instituirea dictaturii fasciste ar fi fost, pe plan intern, sinonimă cu revărsarea anarhică a teroarei declanșate, după cum arătase experiența, nu numai împotriva stîngii revoluționare, ci și a tuturor cercurilor burgheze adverse, cu toate consecințele și implicațiile care decurgeau din aceste; pe plan extern — înfeudarea economică și politică a României față de Reichul nazist, dezagregarea statului român” (p. 82).

În sfîrșit, lucrarea împarte forțele politice și din punct de vedere al poziției lor față de regimul parlamentar existent, în *forțe democratice*, care se opuneau oricărei forme de dictatură și *forțe dictatoriale*. În tabăra forțelor democratice sînt încadrate partidele muncitorești, grupările de stînga desprinse din P.N.L. și P.N.Ț., părți din partidele minoritare, precum și P.N.L. și P.N.Ț. Forțele dictatoriale sînt împărțite de autor în două: unele care urmăreau instituirea dictaturii regale (P. Agrar, Frontul Românesc, Partidul Național Democrat, liberalii, tătărăscienii, centrul național-țărănesc) și altele care vizau instaurarea unui regim fascist (Garda de Fier, gogo-cuiziștii, organizațiile hitleriste din rîndurile naționalității germane).

Consider că în problema clasificării partidelor politice s-ar fi impus o departajare mai clară a lor în funcție de natura de clasă, adică evidențierea categoriei sau clasei sociale pe care o reprezintă fiecare partid sau grupare politică și împărțirea lor după acest criteriu.

Considerații interesante și pertinente se fac asupra guvernării Goga-Cuza și a loviturii de stat de la 10 februarie 1938 care au avut rolul să netezească, respectiv să deschidă drumul spre instituirea dictaturii regale, în tim-

pul căreia partidele politice au fost dizolvate, iar argumentele autorului conform cărora „regele Carol nu intenționa să mai admită reînvierea vieții de partid din perioada parlamentarismului” (p. 127) sînt convingătoare. Totuși cele două mari partide burgheze P.N.L. și P.N.Ț. „deși erau desființate de jure... și-au putut continua existența de facto, iar activitatea lor — în forme mai restrinse, adecvate împrejurărilor — s-a desfășurat neoficial, tolerată de autorități” (p. 127). Grupările fasciste și hitleriste, cu excepția Partidului Național Creștin, (care se arătase și în trecut dispus să colaboreze cu Palatul și s-a bucurat de un regim apropiat de acela al P.N.Ț. și P.N.L.) au fost tratate cu „maximă duritate”, urmărindu-se prin toate mijloacele legale și extralegale distrugerea lor, în special a Gărzii de Fier. Cauzele „apatiei” manifestată de mișcarea legionară față de această politică au fost tratate încă de Lucrețiu Pătrășcanu în lucrarea *Sub trei dictaturi*, argumentate, reluate și amplificate de Al. Gh. Savu: predilecția mișcărilor fasciste din diverse țări, inclusiv a Gărzii de Fier, pentru căile constituționale, nepuciste de acaparare a puterii și, ca factor secundar, lășitatea conducerii mișcării legionare. Adoptarea unei poziții așa de aspre față de Garda de Fier a fost determinată nu de opoziția acesteia sau de supraaprecierea potențialului ei intern, ci de „rolul de agentură a Reichului pe care l-a jucat tot mai fățiș gruparea codrenistă” (p. 144). Este o concluzie foarte interesantă menită să aducă noi lumini în raporturile dintre dictatura regală și mișcarea legionară.

Față de partidele și organizațiile muncitorești politica de reprimare a mers într-un ritm crescînd, luînd treptat locul politicii de reprimare a mișcării legionare, în special după izbucnirea celui de-al doilea război mondial.

Referitor la formarea Frontului Renașterii Naționale și la instituirea partidului unic, autorul consideră că factorul hotărîtor pentru această măsură a fost necesitatea efectuării unei manevre „pentru a crea maselor iluzia unei evoluții spre mai bine, pentru a menține cu orice preț aparența unui dinamism constructiv, pentru a crea dictaturii un suport politic propriu și o bază de masă, o ideologie adecvată aspirațiilor timpului și un program promițător care să capteze aderențe populare” (p. 153). Foarte clar este demonstrat caracterul artificial al noului partid și deci sistemului — partid unic —, întrucît forțele politice reale erau în afara acestui partid, combătîndu-se astfel teza unor politologi nemarxiști care consideră că se poate instaura un regim monopartid în condițiile unei societăți evolute, fără să țină seama de faptul că în afara *partidului unic oficial* continuă să-și desfășoare *neoficial* activitatea și alte partide politice în polida inter-

dicțiilor și represiunilor (cazul Germaniei hitleriste, Italiei fasciste și al altor state dictatoriale).

De asemenea, autorul prezintă caracterul eclectic, al doctrinei și programului „noului partid”, brodat pe câteva idei: „solidaritatea națională” și „armonia socială”, „mesianismul monarhic”, ideea selecționii elitelor prin muncă, spiritualitatea creștină ș.a.

Sub presiunea evenimentelor externe, a victoriilor obținute de Germania hitleristă pe fronturile europene, Carol al II-lea a trecut treptat la înăsprirea dictaturii, în acest context înscriindu-se și încercarea — neizbutită — de formare a Partidului Națiunii, proclamat prin lege „partid unic și totalitar”.

Un loc important în lucrarea lui Al. Gh. Savu îl ocupă activitatea P.C.R. pentru crearea Frontului Antifascist, evidențiindu-se modificările pozitive care au avut loc în cadrul P.C.R., prin renunțarea la o serie de teze greșite, prin aprecierea mult mai corectă a raportului între părți, a dușmanului principal — fascismul — împotriva căruia trebuia dusă lupta. Concluzia că P.C.R. „a devenit în mod legitim în anii dictaturii antonesciene centrul de raliere, detașamentul de avangardă al tuturor forțelor democratice, patriotice și naționale antrenate în larma mișcare antifascistă” (p. 239) este deci întrutotul justificată.

Fundamentată pe un bogat material documentar, inclusiv de arhivă, pe temeinice cunoștințe politologice, lucrarea lui Al. Gh. Savu constituie o importantă contribuție la analiza vieții politice din România interbelică.

Desigur că autorul a acordat o atenție mult mai mare perioadei 1937—1940 față de anii 1919—1937, avînd în vedere elementele care au avut loc în viața partidelor politice. Totuși, și în perioada 1919—1937 au avut loc mutații semnificative în sistemul partidist, care ar fi putut sta în atenția autorului, de pildă tendința de bipolarizare (ca să nu spun bipartidism) între P.N.L. pe de o parte și P.N.Ț. pe de altă parte, existentă după formarea P.N.Ț.

De asemenea, s-ar fi putut avea în vedere și alte aspecte pentru cunoașterea vieții partidelor în perioada interbelică: modul de organizare și structurare (partide de masă sau de cadre), rolul diferitelor organe în cadrul partidului, prezentarea succintă a doctrinei și programului. Desigur, însă, nu putem cere unei lucrări să acopere un gol care există de mai multă vreme în literatura de specialitate. Considerăm că trebuie salutăată apariția acestei lucrări considerînd că va deschide drum liber și altora, care să abordeze, din această optică, dificila problemă a istoriei politice contemporane.

Ștefan Ioniță

Acțiune, decizie, responsabilitate—studii de praxiologie, București, Edit. Academiei, 1976.

Colectivul catedrei de filozofie a Institutului politehnic București s-a manifestat în ultimii ani ca un puternic centru de cercetare a unora dintre problemele actuale ale teoriei și practicii sociale. Este suficient să amintim manualul de *Filozofie* (1975), *Tematica, bibliografia, crestomația* (instrument de lucru foarte util pentru studiul filozofiei și sociologiei), *Determinism și știință, Structura acțiunii sociale*, ambele de Ion Tudosescu, *Teoria cunoașterii. Teoria definiției* de Cornel Popa, *Politica și conducerea societății* de Aneta Nuțu Busuioc, *Responsabilitatea socială* de Mihai Florea, *Personalitatea umană* de Georgeta Hălășan, pentru a ne face o imagine edificatoare asupra activității științifice care se desfășoară în colectivul menționat; și care relevă, totodată, spiritul de colaborare între membrii săi, ceea ce dovedește existența unei echipe care îmbină armonios activitatea didactică cu cea de creație științifică. Un argument în acest sens îl constituie și recentul volum *Acțiune, decizie, responsabilitate* (coordonatori: Ion Tudosescu, Cornel Popa, Mihai Florea), care reflectă rodul activității colective desfășurate de membrii catedrei de filozofie din I.P.B., de-a lungul a mai multor ani, în cercetarea praxiologică.

Autorii studiilor care alcătuiesc cartea abordează o gamă largă de probleme: structura acțiunii, tipurile de acțiune socială, factorii subiectivi (cognitivi, fizici, normativi) și obiectivi ai acțiunii, decizie și responsabilitate, idealul și acțiunea socială, personalitatea din unghiul de analiză praxiologică etc. Această lucrare ambiționează elaborarea sau redefinirea unor concepte, oferă soluții originale în ceea ce privește teoria acțiunii sociale, oferind în același timp perspective noi de analiză și interpretare unor importante domenii ale cercetării sociologice.

Volumul se deschide cu lucrarea lui Ion Tudosescu, *Sistemul și tipologia acțiunilor sociale*. Valorificând critic, de pe pozițiile materialismului dialectic și istoric contribuțiile sociologiei acționaliste și ale praxiologiei contemporane, autorul încearcă să elaboreze un nou model al sistemului acțiunilor sociale. După ce arată limitele teoretico-filozofice și metodologice ale sociologiei acționaliste nemarxiste (cu referire directă la reprezentantul său cel mai de seamă — T. Parsons), Ion Tudosescu subliniază că „definirea sistemului social global ca sistem acțional rezolvă metodologic problema criteriilor principale de clasificare a acțiunilor sociale. Aceste criterii le poate sugera, astfel, conceptul de formațiune socială, care nu este altceva decât con-

ceptul marxist de sistem social global” (p. 17). Pe baza principiului enunțat autorul prezintă principalele tipuri de acțiuni sociale. Un loc aparte îl ocupă și analiza întreprinsă de filozoful român conceptului de sistem social global, a cărei definire praxiologică are consecințe importante asupra problematicei generale a sociologiei, cea mai importantă fiind necesitatea reinterpretării unor concepte tradiționale din cercetarea sociologică. Astfel obiectul muncii este definit ca totalitate a domeniilor existențiale asupra cărora oamenii își exercită acțiunea (deci nu numai domeniul material sau natural), sfera modului de producție cuprinde atât bunurile materiale cât și valorile spirituale „munca productivă se referă și la sfera producției spirituale („cugătarea și cercetarea filozofică devin astfel specii ale muncii productive” — p. 20). Pline de sugestii sînt și precizările pe care le face autorul cu referire la conceptul de mijloace de producție, relevînd că omul reprezintă principalul mijloc de producție și de aici consecințe însemnate în schimbarea viziunii despre unele domenii de activitate (de pildă, acțiunea instructiv-educativă și medicală și de ocrotire a sănătății ca sectoare importante ale muncii productive).

Pornind de la aceste clasificări teoretice Ion Tudosescu propune următoarea tipologie de acțiuni: a. acțiunea productivă (materială și spirituală); b. acțiunea social-politică (revoluționară, administrativă); c. acțiunea instructiv-educativă.

Studiul analizat demonstrează pregnant, rolul pe care-l are viziunea de ansamblu asupra tipologiei acțiunilor sociale oferită de sociologie în cercetarea tipologiilor acțiunilor umane de la nivelul microzonal și microgrupul.

Trăsăturile sociale ale idealului în relație cu dimensiunile sale praxiologice sînt analizate în lucrarea semnată de Cornel Popa, intitulată *Ideal, program, acțiune*. După o definire a idealului autorul supune analizei o problemă practică și teoretică importantă și anume aceea a legăturii dintre ideal și programul de acțiune. Idealurile influențează decizia și programele de acțiune ca și comportamentul individual. Idealul este diferit la nivelul individului față de nivelul macrosocial: „la nivelul social, spune autorul, idealul și lumea valorilor devin fapte obiective, controlabile numai în măsura în care îmbracă forma unor proiecte sau programe de acțiune, se exprimă prin opțiuni și atitudini politice, morale, estetice etc.” (p. 38). Demnă de subliniat este aserțiunea lui Cornel Popa că menirea unui program este de a lega starea de fapt a un moment dat a sistemului social cu idea-

lul sau valorile spre care se tinde, de a asigura trecerea sistemului social de la o stare ce se caracterizează printr-un număr de lacune, deficiențe la o stare finală ce corespunde și satisface exigențele pe care le impune grupul sau colectivitatea.

În aceeași arie tematică se înscrie și studiul *Conceptul de ideal și determinațiile sale* de Marin Diaconu, care aduce precizări teoretice stimulativă cu privire la noțiunea discutată și totodată contribuie la adâncirea unor aspecte referitoare la funcțiile idealului. Autorul face o interesantă remarcă în ceea ce privește relația reciprocă dintre ideal și filozofie. „Dacă filozofia disciplinează rațiunea, atunci idealul disciplinează filozofia. Idealul dă sens, descifrează sensul oricărei acțiuni umane. Rostul teoriei filozofice este, în primul rând, descifrarea, clarificarea scopului suprem al acțiunii sociale și umane, al practicii revoluționare pe care îl formează ca ideal” (p. 53).

Un număr de studii ale volumului se opresc asupra unei probleme cu implicații mari în viața socială: decizia. O viziune sistemică asupra actului decizional propune Alex. Bădescu în *Decizia și eficiența acțiunii*. Ioși Boniș în *Unele aspecte ale deținutului deciziei*, relevă ideea că rolul esențial al deciziei constă în determinarea variantei optime de acțiune în condiții de incertitudine iar Ion Moraru în *Decizie și temperament* sugerează o matrice decizional-temperamentală.

Ioana Smirnov în studiul *Întemeierea cognitivă și axiologică a deciziei* pune în discuție statutul social al deciziei și structura procesului decizional, subliniază că la nivelul macrosocial „capacitatea societății de a transforma în obiect al conducerii propria sa dezvoltare, este indisolubil legată de capacitatea de a transforma în obiect al activității sale însuși mecanismul de adoptare a deciziilor” (p. 125). Autoarea definește decizia ca fiind actul uman prin care se operează alegerea între posibilități de acțiune. Studiul amintit subliniază o concluzie practică importantă și anume că pentru creșterea eficienței agenților acțiunii sociale este necesară perfecționarea tuturor surselor de informație socială. De aici rolul pe care-l au cunoașterea și procesul de valorizare în actul decizional.

Oscar Hoffman în *Aspirație și decizie în activitatea umană* analizează rolul aspirațiilor în elaborarea deciziei, relevă elementele definitorii ale aspirațiilor personale (dimensiunea social-istorică, axiologică, cognitivă, afectiv-emoțională, perspectiva finalităților), prezentând și un model raportului dintre aspirațiile personale și deciziile de acțiune ale individului pe baza cercetărilor concrete efectuate la Centrul de sociologie cu tema: *Schimbări în structura forței de muncă*.

Alte două studii se ocupă de chestiunea responsabilității. Mihai Florea face distincția

între răspundere și responsabilitate (*Conceptul de responsabilitate*), analizează factorii de întemeiere a răspunderii și responsabilității, relația dintre colectivitate, răspundere și responsabilitate. Pentru cercetătorul vieții sociale este de luat în seamă analiza pe care o face autorul în legătură cu condițiile în care răspunderea și responsabilitatea coincid. Atunci când idealul individului, valorile și criteriile sale de valorizare sînt în consonanță cu cele ale colectivității răspunderea coincide cu responsabilitatea. În condițiile neaderării individului la sistemul de norme oficiale el este răspunzător dar nu și responsabil în raport cu idealurile și cu obiectivele stabilite pe baza unor norme pe care le respinge dar le respectă din obligație (p. 153).

Celălalt studiu este semnat de Aneta Nuțu-Busuioc, *Creșterea responsabilității umane în condițiile revoluției științifico-tehnice*. Autoarea face mai întâi câteva considerații în legătură cu conceptul de responsabilitate, definită ca relație. Astfel se precizează: „conținutul relației de responsabilitate este relația de solidaritate dintre agentul, actorul, subiectul acțiunii și scopurile (intențiile), respectiv rezultatele acțiunii sale” (p. 163). Apoi se întreprinde o analiză succintă a dimensiunii social-politice a responsabilității în condițiile revoluției științifico-tehnice. Se remarcă în acest context ideea conform căreia creșterea nivelului de competență al fiecăruia și al tuturor sporește concomitent și responsabilitatea lor socială. Ion Pietraru în studiul *Perspectiva praxiologică asupra normelor politice*, după o prezentare a teoriei generale a normelor, analizează aspecte specifice ale normelor în acțiunile politice, cu referire directă la rolul acestora în socialism, subliniind totodată că valoarea intrinsecă a sistemului de norme în activitatea partidului nostru constă în posibilitățile sale de nepuizabilă adaptare, în suplețea și capacitatea sa de nuanțare în raport direct cu realitatea concret istorică (p. 193).

Despre condițiile obiective și subiective în care activează agentul ca subiect istoric tratează Angela Vasiliu în studiul *Agentul acțiunii sociale ca subiect istoric*.

Alexandru Gheorghe în lucrarea *Rolul explicației și al predicției în întemeierea și motivarea acțiunii umane*, încearcă o apropiere a conceptelor explicației de cele ale praxiologiei.

Volumul *Acțiune, decizie, responsabilitate*, prin problematica dezbătută analizează întreprinsă, prin soluțiile originale propuse în legătură cu chestiuni care ocupă astăzi un loc important în practica și teoria socială, reprezintă o reală contribuție colectivă valoroasă într-un domeniu, încă puțin cercetat la noi, cel al praxiologiei.

Constantin Schiftnet

MILTON FRIEDMAN, Capitalismul și libertatea,
Editura Seewald, Stuttgart, 1971

Profesor la Universitatea din Chicago, recent laureat al premiului Nobel, Milton Friedman a devenit celebru prin linia sa conservativă de respingere a intervenției statului capitalist în economie și alte domenii publice, combătând tezele lui J. M. Keynes care timp de trei decenii a fost teoreticianul conducător în economia politică capitalistă.

Autorul recunoaște că societatea capitalistă nu garantează libertatea, citind țările fasciste ca exemplu. El respinge sistemul de planificare socialist pe care îl consideră totalitarist, dar nu poate să-i opună decât coordonarea realizată prin piață, presupunând că în toate tranzacțiile ambele părți își exprimă acordul în mod voluntar și sînt pe deplin conștiente de rezultatele acestor tranzacții. Modelul funcțional al unei societăți organizate pe baza liberului schimb este economia pieței fondată pe întreprinderea liberă, ceea ce se numește în mod curent capitalismul bazat pe concurență.

Totuși, trecînd din domeniul economic în domeniul politic M. Friedman recunoaște că piața liberă nu poate îndeplini funcțiile unui guvern care este necesar pentru stabilirea regulilor de joc și supravegherea respectării lor. Piața, după părerea lui, contribuie la reducerea sferei de probleme rezolvate de stat și asigură libertatea economică și, implicit, cea politică. Faptul că organizarea activității economice este sustrasă controlului instanțelor politice, dă posibilitatea puterii economice să frneze puterea politică.

Enunțînd aceste teze M. Friedman se contrazice în repetate rînduri, cînd pune întrebările: *Cine stabilește regulile jocului și supraveghează aplicarea lor?*; *cine conduce societatea capitalistă: puterea economică sau cea politică?*; *părțile contractante în principala activitate — contractul de muncă — sînt libere în luarea hotărîrii lor?* Lista acestor întrebări este foarte lungă și M. Friedman formulează unele răspunsuri, dar răspunsurile nu sînt concludente pentru că ignorează realitatea existentă în societatea capitalistă. Între 1933 și 1939 Winston Churchill a fost împiedicat să ia cuvîntul la BBC, societatea de radiodifuziune care este un monopol al statului capitalist englez, pentru a preveni poporul împotriva pericolului hitlerist. Este unul din exemplele citate de autor pentru a arăta că libertatea de exprimare nu este garantată în statul capitalist.

Necesitatea unui guvern rezultă din faptul că nu există o libertate absolută și este necesară îngădirea libertății unuia pentru a asigura libertatea altuia. *Libertatea de asociere a capitaliștilor și a muncitorilor este nelimitată?*

M. Friedman pune întrebarea, dar se ferește a da un răspuns precis, deoarece nu există o societate capitalistă care să garanteze libertatea de asociere fără restricții. La fel de greu de formulat este răspunsul la limitele dreptului de proprietate care sînt foarte diferite în diferitele țări capitaliste. Răspunsul final la aceste întrebări formulat de autor: „...pe scurt: organizarea vieții economice pe baza liberului schimb presupune că s-au creat prin intermediul unui guvern premisele menținerii ordinii publice. Aceasta înseamnă că oamenii nu au voie să exercite presiuni asupra altora, contractele se încheie în mod voluntar și trebuie respectate. Semnificația dreptului de proprietate este stabilită în mod juridic, de asemenea, interpretarea și executarea ei. Există un cadru monetar bine stabilit”, este puțin convingător și neclar.

M. Friedman consideră că principiul de bază etic al repartiziției veniturilor într-o societate bazată pe piața liberă trebuie să fie „fiecareu cît a realizat prin mijloacele aflate în posesiunea sa”. Autorul consideră că nu există nici o contradicție între acest principiu și un alt principiu de înaltă valoare etică care cere egalitatea de tratament pentru toți membrii societății. Diferențele create între oameni prin moștenirea unor averi de către unii sînt considerate pe deplin justificate. Exemplul dat de autor este edificator: dacă 4 Robinsoni Crusoe ar ajunge în 4 insule vecine, una mai mare și mai fertilă, celelalte trei mai mici și aride, ar avea dreptul cei trei dezavantajați să ceară primului, mai norocos, să împartă insula lui cu ei. M. Friedman consideră că nu îl pot obliga să-i primească pe insula sa, deși nu are nici un merit și nu este decât beneficiarul unei întîmplări fericite pentru el. Morala capitalistă este evidentă.

Critica marxistă împotriva repartiziției veniturilor în societatea capitalistă este prezentată deformată pînă la nonsens și combătută formal. Pentru că muncitorii produc totalitatea produselor, dar nu primesc decât o parte din ele, restul devine plusvaloare. Marx recunoaște rolul capitalului la producerea produsului, consideră însă capitalul ca o muncă anterioară materializată. În consecință, muncitorii din trecut, care au creat capitalul prin munca lor, au dreptul la o parte din produs, dar nu se știe cum o pot căpăta altfel decât în forma unor pietre de mormînt elegante. Această „argumentație” nu este numai simplistă, dar și cinică.

M. Friedman afirmă că în țările capitaliste în curs de dezvoltare partea proporțională din venitul național utilizată pentru formarea de capital este sensibil mai mare decât

cea din țările capitaliste dezvoltate. De asemenea este interesantă afirmația că societatea capitalistă în curs de dezvoltare generează mai puține inegalități iar în capitalism inegalitățile scad odată cu dezvoltarea și, în consecință, cea mai dezvoltată țară capitalistă — Statele Unite ale Americii — prezintă mai puține inegalități decât alte țări capitaliste. Din păcate în carte nu sînt citate statisticile pe care se bazează aceste concluzii, dar autorul recunoaște că există îndoieli asupra concludenței acestor statistici.

Justificată este concluzia că din punct de vedere istoric inegalitățile s-au redus în mod simțitor și că instalațiile sanitare și încălzirea centrală, automobilul și televiziunea oferă azi maselor facilități care acum 100 de ani erau accesibile numai unor oameni bogați. Mai puțin justificată este una din explicațiile date pentru creșterea nivelului de trai și anume că reducerea numărului de copii în fiecare familie joacă un rol hotărîtor în creșterea veniturilor și standardului de viață azi, față de acum 50 de ani.

Principalele măsuri folosite de guverne pentru modificarea repartiției veniturilor în țările capitaliste — impozitele progresive pe venit și succesiunea sînt considerate de autor drept puțin eficiente ci uneori nedrepte. Astfel, impozitul progresiv pe venit nu micșorează averea și numai venitul și posibilitatea de adăugare la capital a unei părți din venit. El ar prefera un impozit proporțional asupra veniturilor care depășesc un minim, abolirea impozitelor pe venitul corporațiilor și obligarea societăților pe acțiuni de a repartiza toate veniturile și cuprinderea lor fiscală la fiecare acționar în parte.

O serie de măsuri guvernamentale, cunoscute sub denumirea de „securitate socială” produc efecte cu totul diferite decât cele intenționate și autorul își exprimă îndoiele față de utilitatea lor. Astfel, el critică programele de construcții de locuințe sociale, afirmînd că cei cu venituri mici ar fi mai avantajați dacă li s-ar acorda credite pentru construirea de

locuințe proprii decât înghesuirea lor în cartiere speciale care devin gheto-uri cu probleme specifice. Salariile minimale stabilite prin lege au un efect contrar celui presupus, deoarece piața poate plăti salariile minimale, dar nu poate oferi de lucru — plătiind salariul minim — tuturor celor care înainte lucrau la salarii inferioare celor minimale. Subvențiile la prețurile produselor agricole sînt o frînă în dezvoltarea productivității în agricultură și bazate în principal pe considerente politice electorale.

Cele mai interesante sînt obiecțiunile autorului împotriva obligativității asigurărilor de bătrînețe. M. Friedman consideră că obligativitatea plătirii asigurării unei pensii de la o anumită vîrstă este o intervenție nejustificată în libertatea individuală, indiferent dacă este vorba de asigurările sociale ale statului sau obligativitatea de a se asigura la o casă de pensii. Fiecare individ este liber să dispună de veniturile sale și a-l obliga să folosească o parte din venit pentru a-și asigura o pensie de bătrînețe este o îngrădire a libertății numai pentru că statului îi este frică că un individ sau altul ar putea cădea în sarcina lui.

Milton Friedman este autorul unei lucrări monumentale *Istoria monetei S.U.A.* și unui număr important de alte cărți și lucrări în care apără concepția neintervenției statului în economia capitalistă: *Capitalismul și libertatea* este una din lucrările sale cele mai agresive prin care încearcă să pună în discuție instituțiile statului capitalist modern, considerînd că unele au devenit dogme. Reliefaarea, uneori exagerată, a drepturilor individului față de societate, reflectă o concepție politică îndreptată clar împotriva unor tendințe sociale moderne dintr-o serie de țări capitaliste care au adoptat tezele lui John Maynard Keynes cu privire la necesitatea intervenției statului pentru a corecta neajunsurile economiei capitaliste.

Dr. M. Rusu

AXEL GRYSPEERDT, *Sociologie des intérêts culturels. Analyse de constellations culturelles*, Bruxelles, Editions Vie Ouvrière, 1974.

Încadrat în sfera tot mai largă a cercetărilor sociologice în domeniul culturii, demersul sociologului bruxellez A. Gryspeerdt vizează nu numai definirea și operaționalizarea conceptului de „interese culturale”, ci și construirea de indici măsurabili ai cererii culturale. Încercînd evaluări și previziuni asupra obiec-

telor dorite sau preferate, ajunge la descrierea valorilor culturale admise în diferite grupuri sociale.

Cele trei părți ale lucrării, constituind de fapt un raport de cercetare, sînt consacrate analizei raportului dintre interesele culturale și comunicația de masă, analizei raportului

dintre interesele culturale și cimpul de cultură și respectiv, analizei organizării intereselor culturale.

Respectând rigorile unui raport de cercetare, autorul expune ipotezele de lucru, care pot fi rezumate astfel: **a.** interesele culturale și activitățile de loisir nu se repartizează la întâmplare, ci dimpotrivă se constată regrupări de genul „constelațiilor”, ai căror termeni sînt intercorelați, anumiți factori de ordin sociologic determinînd apartenența la acestea; **b.** condițiile sociologice determină existența fie a unui mic număr de centre de interes bine definite, fie a unei dispersii a acestora; **c.** „constelațiile culturale” sînt în perpetuă mișcare în legătură cu determinantele sociale; **d.** dispersia sau non-dispersia intereselor culturale este legată de dispersia sau non-dispersia cumpărăturilor pentru consum și trebuințelor economice.

Fondată pe o largă documentare bibliografică, lucrarea își consacră prima parte unei reflecții vizînd comunicația de masă ca suport și vector al intereselor culturale, insistînd asupra teoriei „expunerii cumulative”, formulată în anii 1940 de Berelson și Lazarsfeld (teorie, care în esență consideră că indivizii care sînt fanatici ai radioului, sînt tot atît de mari spectatori de cinema, mari cititori de ziare și magazine). Este contrazisă această teoremă de apariția televiziunii ca nou canal de informare?

Părerea anumitor cercetători americani este că noul canal nu completează alte mijloace de informare, ci li se substituie, expunerea nemaîfiînd „cumulativă”, ci de natură „substitutivă”; rezultatele altor cercetări relevă însă că „persoanele care au achiziționat receptoare de televiziune, sînt primele care: citesc mai multe magazine, merg la cinema, ascultă radioul”.

Autorul asociază expunerea la mass-media existenței unui anumit interes: „cînd intervine un interes, expunerea devine cumulativă; se caută satisfacerea acestuia, informarea făcîndu-se prin ansamblul media” (p. 24). Interesul cultural este un factor explicativ al oricărei comunicări.

Pentru determinarea categoriilor de mesaje pe care le aleg oamenii, autorul încearcă să stabilească mai întîi dacă în privința practicilor culturale există un sistem coerent sau un model cumulativ/substitutiv comparabil celui al expunerii la mass-media. Documentarea bibliografică relevă că practicile culturale tind să constituie un „sistem”: de pildă, frecventarea teatrului este legată de frecventarea asemănătoare a concertului și a muzeului, gustul pentru opere este complementar gustului pentru music-hall.

Fenomenele de regrupare a practicilor culturale nu pot fi interpretate decît fie examinînd compoziția sociologică a celor care-și

consacră timpul acestora, fie examinînd dacă regruparea activităților este semnificativă unui interes dominant.

Întrucît conceptul de „interes” ocupă un loc central, îi este analizată accepția acordată în psihologie și sociologie, ajungîndu-se la următoarea definiție: „ceea ce este propriu intereselor este că ele nu sînt nici activități, nici practici, nici reducerea cognitivă a ceea ce place spiritului. Ele sînt în mod esențial variabile în funcție de timp și de determinante sociologice” (p. 57). Nota de „culturale” asociată intereselor, ca diferență specifică, implică precizarea accepției culturii, ca „ansamblul expresiilor simbolice — legitimate în societățile moderne industrializate”, înglobînd totodată organizarea și instituțiile care se ocupă de acestea.

Corespunzător acestor precizări, interesul cultural apare conceput ca simptom al trebuinței, ca unitate perceptibilă și semnificativă a trebuințelor culturale ale indivizilor. Însă, un interes cultural nu este viabil izolat și autorul își propune să pornească de la legăturile existente între acestea pentru a ajunge la descrierea diferitelor „constelații”.

Datele cercetării au fost culese printr-o anchetă pe baza de chestionar autoadministrat, într-o comună din mediul urban al orașului Bruxelles, cu un eșantion aleator de 250 persoane. Criteriul de eșantioane utilizat este locul de habitat: cartierul „popular” și cel „rezidențial”. Printre variabilele luate în considerare apar: vîrsta, sexul, profesia, numărul de copii, nivelul de instrucție, toleranța la habitat, locul de petrecere a timpului liber, dispersia consumului etc. Fiecare subiect raportîndu-se la fiecare interes menționat trebuia să-și indice preferința pe două scale: una de intensitate, cealaltă de evoluție.

O primă analiză a intensității intereselor culturale relevă pe cele resimțite puternic: față de sport, călătorii, educarea copiilor, muzică, lectură, organizarea cluburilor, informare, decorarea casei, plimbări, animale. Se constată că astfel de interese puternice sînt mai numeroase în cartierul „rezidențial” decît în cel „popular” și mai numeroase pe măsură ce crește gradul de instrucție. În privința evoluției intereselor culturale, apare marcantă o tendință de diminuare a acestora, în special în cartierul „popular”. Pentru verificarea ipotezelor de lucru, datele culese au fost supuse unei triple tratări statistice: analiza corelațiilor, analiza factorială, segmentarea.

Constelațiile de interese culturale (ai căror termeni sînt intercorelați), permit constituirea de „categorii de interese”: istorie — psihologie, cultură clasică, politice; spectacole; „organizarea cluburilor”; „studii — călătorii”; copii; „munci menajere”; teh-

nice — mecanice; munci manuale; vinătoare — pescuit.

În funcție de factorii cu care interesele culturale sînt în corelație (degajați prin analiza factorială), sînt constituite „clase de interese”: a. intelectuale sau clasa participării social-politice; b. populare (mecanice, serbări, circ, sport, cafenele, dans); c. ale habitatului (menajere, casnice, decorarea casei); d. tipice societății industriale (audiovizuale, călătorii); e. științifice; f. vinătoare și pescuit.

Tehnica segmentării permite definirea grupurilor sociale care se organizează în funcție de aceste regroupări culturale: sînt determinate grupurile de persoane constituite după criteriul intensității intereselor culturale. Apar diferențieri culturale în funcție de sex, vîrstă, regiunea de habitat, status socio-profesional, stare civilă, grad de instrucție.

Urmărind evoluția nivelului diferitelor tipuri de interese culturale, precum și evoluția intereselor individuale, autorul tinde spre o viziune mai dinamică a realității formării și persistenței acestora, furnizînd totodată elemente pentru explicarea difuziunii culturale. Astfel, interesele „economice”, politice și sociale”, pentru „copii” și „călătorii” sînt în creștere; în descreștere sînt cele pentru „colecții”, „film”, și cele „populare”. Vîrsta explică degenerescența anumitor interese culturale și în mod notabil, a celor legate de practicile fizice. Sexul indică o poziție defavorizată a femeilor, unde, deosebi la cele fără profesie, interesele culturale anterioare se pierd treptat. Nivelul de instrucție accentuează efectele vîrstei și sexului (persoanele în vîrstă și femeile au nivelul de instrucție cel mai redus).

În ce privește expunerea la mijloacele scrise de comunicare în masă, pare să existe o lege multimedia și fenomene particulare la nivelul celorlalte două media, radioul și

televiziunea (acestea au o anumită independență față de mijloacele scrise și unul față de celălalt).

Autorul vorbește de o „funcție” de recunoaștere „grupală” specifică intereselor culturale: persoanele care poartă interesul uneia sau alteia din constelații, achiziționează un limbaj comun și un sistem de referință analog (interesele culturale ar servi deci ca suport și justificare statusurilor și rolurilor sociale). Expunerea la mass-media — rezultat al unei alegeri conștiente sau nu — orientează conduitele culturale, determină scheme de comportament și interes.

O notă specifică revine culturii muncitorești; noua expresie a trebuințelor culturale ale muncitorilor se orientează spre un model „televiziune-sport”, centrîndu-se pe „spectacole” și „activități în casă”. Se constată că dificultățile economice restrîng interesele culturale.

Trecînd peste anumite limite ale lucrării (frecvente reluări ale unor probleme și pe alocuri, pasaje cu accentuat caracter descriptiv), aceasta are meritul de a fi parcurs traseul de la empiric la teoretic, de a fi relevat concret aspecte ale societății moderne capitaliste, aflată în plină criză (de pildă, accesul limitat la cultură al diferitelor categorii sociale, diminuarea intensității și sferei intereselor culturale etc.). De reținut ideea „constelațiilor de interese culturale”, a căror cunoaștere creează posibilitatea acțiunii concertate a diferitelor mass-media.

În concluzie, lucrarea lui A. Gryspeerdt este în măsură să constituie un sprijin prețios pentru studiul intereselor culturale, prin partea de metodologie și tehnicile de prelucrarea datelor, prin numeroasele referiri la literatura de specialitate.

Libius Manea

STANLEY PARKER, *Viitorul muncii și al timpului liber* (The future of work and leisure), Mac Gibbon & Kee, London, 1971

Lucrarea se prezintă ca o interesantă abordare teoretică și practică a problemelor muncii și timpului liber legate de dezvoltarea tehnicii și a productivității muncii. Munca și timpul liber sînt considerate fațete diferite ale aceleiași monede și în virtutea acestui fapt abordarea uneia trebuie să se facă în strînsă legătură cu cealaltă. Un program destinat să dezvăluie potențialitățile umane va lua în considerație atît aspectul muncii, cît și al timpului liber într-o viziune unitară.

Lucrarea este un studiu al relației dintre omul în timpul muncii și omul în timpul jocu-

lui. Prin obiective e ei teoretice, prin distincțiile extrem de fine de ordin conceptual lucrarea constituie un model de dezvoltare a teoriei sociologice, iar prin încercarea de predicție a măsurilor de politică socială contribuie la soluționarea problemelor reale ale muncii și timpului liber.

Un merit fundamental al cărții constă în faptul că analizează nu numai viitorul muncii și al timpului liber, dar și trecutul lor trecînd în revistă principalele concepții filozofice despre muncă și timp liber din Grecia și Roma

antică până în zilele noastre. Cunoștințele despre relația de fapt dintre muncă și timp liber în societățile trecute și prezente întemeiază formularea previziunilor despre ce forme va lua în viitor relația dintre muncă și timp liber. Principalele capitole ale cărții se referă la încercarea de a scoate în relief ce se înțelege prin muncă și timp liber în modelele de viață curente — domeniu în care în prezent există mare confuzie, la cercetarea modului în care oamenii din alte societăți decât cea engleză leagă munca și timpul liber ca părți ale vieților lor. Există diferite tipuri de muncă și diferite tipuri de timp liber în societatea industrială modernă și se pot afla o seamă de lucruri din investigația modului în care oamenii în diferite circumstanțe tind să se comporte în și să gândească despre muncă și timp liber. Teoreticienii și filozofii leagă definițiile și conceptele privind oamenii și situațiile și produc concepțiile despre muncă și timp liber. Planificatorii sociali încearcă să evidențieze necesitățile oamenilor de muncă și timp liber și să scoată în relief programele desemnate de a veni întru împlinirea necesităților oamenilor de muncă și timp liber.

Definiția muncii (work) este dată apelând la toate sinonimele ei în limba engleză (production, effort labour, employment), pentru a-i surprinde multitudinea de nuanțe, după cum definiția timpului liber (leisure) se realizează prin comparare și distingere de toți ceilalți termeni relativ sinonimi sau „aliați” cum le spune autorul (free time, spare time, uncommitted time, discretionary time, choosing time).

Un loc de sine stătător îl ocupă obligațiile din afara muncii sau semi-leisure — activități care din punctul de vedere al individului apar în primul rând ca timp liber, dar în cele din urmă, prezintă în diferite grade caracterul de obligații (gospodăritul, grădinaritul).

Studiul semnificației și experienței în muncă în zilele noastre este prilej pentru autor de a analiza principalele mobiluri ale satisfacției în muncă: simțămîntul și dorința de a crea ceva, mîndria de a face muncă calificată, plăcerea de a face un lucru în întregime, posibilitatea inițiativei și a responsabilității, munca cu oamenii, munca alături de oameni care își cunosc bine profesia; dar și principalele motive ale insatisfacției în muncă: munca repetitivă, realizarea numai a unei părți dintr-un lucru, îndeplinirea a puține sarcini, simțămîntul de insecuritate, supracontrolul.

Timpul liber are importante funcții sociale și individuale: el ajută oamenii, să-și realizeze obiectivele societale și colective și contribuie la realizarea solidarității sociale prin procesul de socializare. După Joffe Dumazedier el are în principal trei funcții: de relaxare, de divertisment și de dezvoltare personală. Utilizarea timpului liber diferă după grupele ocupaționale, sex, vîrstă, iar semnificația lui

într-o civilizație dată depinde de semnificația dată muncii. Ceea ce va pretinde individul de la timpul liber va depinde de ceea ce el a găsit sau nu în munca sa.

Modelele de timp liber sînt în strînsă legătură cu modelele stilului de viață și cu cele de muncă. Astăzi se realizează o legătură tot mai strînsă între timp liber și muncă astfel încît se poate auzi tot mai des de recreație industrială și de timp liber productiv. Studiul interesului central al vieții a dus după unii autori la unele rezultate importante prin obținerea răspunsurilor la următoarele trei tipuri de întrebări: interesul dv. vital este orientat spre muncă, nu este orientat spre muncă sau este indiferent față de muncă? S-a evidențiat că cei calificați sînt în mod dominant orientați spre muncă și că centrul vieții lor îl formează munca. Muncitorii din întreprinderile austriece sînt în principal orientați în afara muncii; dintre muncitorii necalificați francezi din Annecy 25% sînt centrați pe timp liber, 47% pe familie și 24% pe muncă; iar din cei calificați 25% pe timp liber, 53% pe familie și numai 15% pe muncă.

În ultima parte a lucrării, autorul încearcă elaborarea unei teorii a relației dintre muncă și timp liber pornind de la cele două școli de gândire privind relația dintre sferile vieții în societatea contemporană de tip urban-industrial: segmentaliștii și holisții. Relevînd limitele și exagerările fiecărei școli, autorul se desprinde de ele preluînd elementele pozitive ale acestora și adăugînd elementele sale noi într-o viziune integratoare. El subliniază că în viața umană munca și timpul liber sînt integrate, sferele lor fuzionînd, identificîndu-se parțial. În simbioza posibilă dintre muncă și timp liber cresc valențele amîndorora atît la nivel individual cît și societal. Fuziunea dintre muncă și timp liber duce la maximizarea efectelor timpului liber și la creșterea satisfacției dobîndite din muncă pentru că însăși distincția netă între muncă și timp liber va fi tot mai dificil de făcut. În această fuziune munca poate pierde caracteristica sa prezentă de constrîngere și dobîndește pe cea de creativitate asociată mai ales cu timpul liber, în timp ce timpul liber își pierde caracteristica sa prezentă de opus al muncii și cîștigă statutul — acum asociat în principal cu produsul muncii — de resursă care merită să fie planificată pentru a furniza cea mai mare satisfacție umană posibilă.

Trecînd în revistă consecințele practice ale concepțiilor filozofice holiste și segmentaliste asupra muncii și timpului liber autorul susține necesitatea medierii lor printr-o politică socială echilibrată care să facă accesibile oportunități atît pentru munca recompensatoare cît și pentru tipuri variate de timp liber.

M. Cobianu-Băcanu

CHARLES W. LACHENMEYER, **Limbajul sociologiei** (The language of sociology), Columbia University Press, 1971

În bibliografia de specialitate, lucrările de analiză *sociologică* sau de lingvistică *sociologică* cunosc o răspundere relativ redusă, date fiind atât dificultatea (uneori ariditatea) problemei, cât mai ales multiplicitatea unghiurilor de abordare metadisciplinară care să furnizeze principii și fundamente logice. Într-adevăr, pentru a examina critic validitatea unor aserțiuni teoretice și concepte uzuale ale „logosului” *sociologic* nu este suficient numai apelul la logica formală a disciplinei. Sînt necesare, în aceeași măsură, cunoștințe detaliate de logică metodologică epistemologică, lingvistică, filozofie a științei etc. cit și o experiență bibliografică pe „măsură”. Unui asemenea proiect ambițios și condiții exigente caută să le răspundă cartea lui Ch. Lachenmeyer, cunoscut metodolog de la Hunter College din S.U.A., autor între altele și al unei apreciate lucrări privind problemele metateoriei *sociologice* (*The essence of social research. A copernician revolution*, The Free Press — New York, 1973).

Căutînd un răspuns la întrebarea dacă *sociologia*, limbajul și teoria *sociologică* pot să exprime în mod adecvat comportamentul observabil astfel încît explicațiile și conceptele să măsoare dimensiunile sale exacte, autorul pledează esența problemei în domeniul greu abordabil al analizei metalogice și metalingvistice.

În prefața la lucrare el explică rațiunile care l-au condus la o asemenea abordare. Observînd din experiență că fiecare explicație și concept generează contrariul lor, autorul — format inițial în spirit statistic și metodologic — s-a apropiat mai întîi de *behaviorism* pentru o interpretare adecvată a teoriei *sociologice*. În pofida omnipotenței sale de a interpreta aserțiunile *sociologice*, concepția *behavioristă* părea de utilitate limitată, cu atât mai mult cu cît teoria sa generaliza dincolo de limitele empirice reale. Totuși această abordare l-a ajutat să înțeleagă că nu poți observa și măsura comportamentul social fără a ține cont și de exprimarea sa verbală. Sperînd că studiul comportamentului verbal va facilita înțelegerea celui social, autorul s-a adresat, în continuare, „concreției lingvistice” și „stimulării intelectuale a semioticii”, domenii însă la fel de inconsistente pentru scopul propus. Dacă nici o disciplină nu părea adecvată trebuia găsită o metadisciplină care să formuleze și să construiască fundamentele ei logice.

„Limbajul sociologiei” este un rod al acestor căutări, constituind o critică a *sociologiei*, bazată pe ilustrații din toate domeniile

menționate, plus altele, integrate într-o filozofie a științei și circumscrise unei desfășurări sistematice a logicii discursului *sociologic*.

Considerînd că orice știință poate fi conceptualizată ca un dublu transfer de informație: a. dintre subiecți și evenimentele ce intră în domeniul științei și b. dintre subiecții care percep aceste evenimente, Lachenmeyer supune inițial *sociologia* unei critici cu caracter de *indoielă metodologică*. *Sociologia* nu este o știință — spune el — pentru că dublul transfer de informație și limbajul său teoretic ca mediator, apar inadecvate. Această inadecvare presupune două cauze principale: a. termenii și formulările teoretice posedă deseori un caracter ambiguu, vag, opac și contradictoriu, utilizînd referenți confuzi sau logic inconsistente; b. *sociologii* nu se ocupă atât de fenomene observabile, cît de relații despre ele sau de inferențe bazate pe ele.

Totuși, adaugă autorul, statusul prezent al *sociologiei* datorită acestor inadecvări nu implică faptul că nu poate deveni o știință. Pentru aceasta se impune îndeplinirea a trei cerințe de bază: a. creșterea preciziei limbajului teoretic b. „centrarea” tehnicilor de investigație asupra fenomenelor observabile și c. specificarea relațiilor dintre entitățile de inferență și fenomenele observabile. Axîndu-se larg pe o perspectivă logico-deductivă, autorul pledează pentru o restructurare a limbajului *sociologic*, edificînd el însuși fundamentele unei teorii care oscilează undeva între unghiul de abordare logico-lingvistic al lui Carnap și direcția raționalistă a operaționalismului lui Bachelard.

Astfel, definind teoria însăși ca un tip specific de limbaj care poate fi analizat în părți constituente (termeni și judecăți pentru cazul formulărilor lingvistice și simboluri sau ecuații matematice pentru cazul formulărilor matematice), el consideră limbajul teoretic al *sociologiei* ca fiind alcătuit atât dintr-un nucleu de termeni centrali, „substantivi” („extralogici”) cît și dintr-un corp de termeni „periferici” distincți pentru fiecare ramură *sociologică*. De exemplu, concepte cum ar fi: „status”, „rol”, „structură” pentru primul caz și termeni cum ar fi: „inconsistență de status”, „devianță”, „control social”, „sănătate mentală” pentru al doilea caz.

De asemenea, limbajul teoretic se servește de judecăți a căror formă generală, constantă (ca generalizare statistică) nu împiedică variația și intersecția lor în cadrul unor disc-

pline sociologice diferite, conform variației și intersecției termenilor „substantivi” și a celor „logici” (care descriu relații).

Acestor atribute unificatoare ale „logosului” sociologic li se adaugă anumite condiții de legitimitate a statusului său: 1. sociologia are un obiect de cercetare valid; 2. acesta poate fi descris (sau măsurat) cu anumite limite tolerabile de precizie; 3. sociologul are acces la un sistem simbolic adecvat, matematic sau lingvistic, cu care codifică aceste descrieri sau măsurări. Ultima condiție implică patru componente: **a.** caracterul recurent al evenimentelor sociologice; **b.** caracterul relațional; **c.** caracterul descriptibil, în măsură să permită formularea unor aserțiuni predicative și explicative; **d.** caracterul tolerabil al limitelor predictibile ale erorilor.

Fiind dați acești parametri ai discursului sociologic, Lachenmeyer evaluează sociologia ca un sistem de limbaj teoretic cu valoare atât semantică cât și logică. El își construiește argumentația punând permanent sub semnul îndoielii metodologice caracterul actual al codificării și sistematizării teoriei sociologice.

Lucrarea e structurată în așa fel încât prin analiza formelor lingvistice și logico-deductive cele mai frecvente, se schitează parametrii unei „soluții totale” pentru problemele limbajului sociologic. Sunt tratate pe rând: 1. conceptele de bază, necesare pentru evaluarea limbajului teoriei sociologice: înțeles referențial, gramatică, înțeles contextual, sistem de limbaj științific și convențional; 2. aspectele deficitare ale limbajului sociologic actual: imprecizia, ambiguitatea, opacitatea și contradicția; 3. foloasele teoretice ale limbajului teoriei sociologice, în legătură cu natura predicțiilor, datelor, terminologiei și strategiilor de cercetare; 4. soluțiile necesare pentru reevaluarea terminologiei sociologice, pentru codificarea teoriilor existente (în formă matematică sau axiomatice) și pentru studiul comportamentului observabil.

Demonstrând că astăzi limbajul sociologic este mai mult convențional decât științific, autorul pledează pentru restructurarea sa din perspectiva unei corespondențe mai riguroase dintre evenimentele „fizice” și termenii folosiți pentru a desemna aceste evenimente. Prin indicarea modului în care un înțeles conotativ se transformă în înțeles denotativ (când specificabilul devine specificat), a creșterii gradului de acord semantic, a preciziei limbajului (prin definiție și sistematizare), eliminării expresiilor „sistemate” greșite — printr-un control mai adecvat și a căilor cele mai eficiente de elaborare a predicțiilor și explicațiilor sociologice se trasează jaloanele unei noi interpretări a teoriei în general, a teoriei limbajului sociologic în special.

Oferind o analiză critică, amănunțită a caracterului convențional al limbajului sociologic, Lachenmeyer pune un accent deosebit pe folosirea sistematizării ca un procedeu principal de control al erorii în formulările teoretice. Considerând-o ca o soluție generală pentru problemele rezolvării limbajului defectuos, existent încă în multiplele aserțiuni vehiculate astăzi în domeniul sociologic, el o circumscrie unei semnificații mai largi decât cea de unealtă gramaticală „standard”, pentru a include în înțelesul ei atât axiomatizarea cât și construcția modelelor matematice. Cum subliniază autorul „un sistem de limbaj științific trebuie să permită folosirea riguroasă a două proceduri de control: definiția și sistematizarea”. Definițiile actuale, utilizate de sociologi sînt însă dominate de următoarele deficiențe: **a.** imprecizie (multiple înțelesuri referențiale echiprobabile și specificabile ale unui termen sau unei expresii); **b.** ambiguitate (multiple înțelesuri referențiale, echiprobabile; *specificate*); **c.** opacitate (absența înțelesului referențial al unui termen); **d.** contradicție (inconsistența logică a înțelesurilor referențiale ale unui termen sau unei expresii).

La fel, sistematizarea e folosită de sociolog într-un mod unilateral și inadecvat, astfel că gramatica „convențională” apare ca fiind cel mai comun instrument de sistematizare. Critica făcută de Lachenmeyer este însă una constructivă și se concretizează în redefinirea sistematizării ca „reordonare a termenilor teoretici astfel încât să putem maximaliza efectele unor elemente cu caracter relațional, cum ar fi gramatica și înțelesul contextual, în scopul creșterii generale a gradului de precizie al unui sistem de limbaj”. Opțiunea autorului e susținută aici de o argumentare coerentă, precisă, concretizată în interpretările făcute ideilor lui Zetterberg cu privire la soluționarea prin axiomatizare a problemelor definițional-teoretice ale sociologiei și la accentul pus de Blalock asupra avantajelor construcției modelului matematic.

Prezentînd pozițiile teoretice ale celor doi autori, ca variante de bază ale „tehnicii” sistematizării, în scopul edificării unui grad de precizie lingvistic cât mai ridicat, Lachenmeyer evidențiază atât avantajele cât mai ales limitele acestora. Critica făcută de el folosirii extensive a definiției nominale, abuzului de tehnici inferențiale, supralicitării predicțiilor statistice și a statisticii inductive este însoțită de afirmarea argumentată a necesității de a nu considera sistematizarea decât ca un răspuns parțial la problemele creșterii preciziei limbajului sociologic. De aceea abordarea rolului explicației în sociologie, a necesității de a-i acorda un mai mare interes, întregeste analiza, cu referire atât la interpretările lui

Hempel cît și ale altor autori cu contribuții în domeniu.

Prezentarea tuturor punctelor de vedere amintite îi dă astfel, posibilitatea întocmirii unui vast itinerar în domeniul atît de controversat al limbajului sociologic actual, cu repere pe cît de contradictorii pe atît de semnificative.

Din păcate tocmai pledoaria în favoarea unificării atributelor lingvistice ale teoriei sociologice, dă impresia unei supralicitări a problemelor de limbaj, de unde caracterul oarecum „reducționist” al analizei: „totul” e văzut prin prisma limbajului, teoria însăși e doar o problemă de limbaj, limbajul se consti-

tuie ca un panaceu care patronează întreg procesul „constructului” sociologic.

Dincolo de aceasta și în pofida altor interpretări deja elaborate sau în curs de constituire, cartea are meritul de a sublinia — în mod competent și riguros — necesitatea reevaluării limbajului folosit actual de sociolog, în scopul unei unificări metodologice, aiudoma celei din științele „pozitive”. Sociologia va fi cu adevărat o știință cînd va reuși să-și precizeze și definitiveze propriul său limbaj. O soluție care invită la reflecții pe marginea unei noi interpretări a „reconstrucției epistemologice” a domeniului.

Sorin M. Rădulescu

FRANCINE ET ANDRÉ DEMICHEL, MARCEL PIQUEMAL,
*Institutions et pouvoir en France. Une traduction institutionnelle
du capitalisme monopoliste d'État*, Paris, Éditions Sociales, 1975, 220 p.

În literatura juridică și politologică franceză studiul instituțiilor politice deține un loc important. Punctele de vedere exprimate se întind pe aria cuprinsă între negarea rolului instituțiilor politice și orientarea instituționalistă, care reduce studiul politicului la cel al instituțiilor, supraapreciînd rolul juridicului.

În acest context, ca o contribuție deosebită, remarcăm apariția lucrării *Institutions et pouvoir en France*, semnată de trei prestigioși profesori de drept, autori a unor cunoscute studii și lucrări de specialitate. Lucrarea prezintă își propune să pună în evidență acele trăsături ale regimului politic francez care-l deosebesc de celelalte regimuri parlamentare europene. De asemenea, autorii urmăresc modul în care dinamica capitalismului monopolist de stat este reflectată de evoluția instituțiilor și a relațiilor politice.

Considerată drept prima încercare de abordare globală, de pe pozițiile marxismului, a instituțiilor politice franceze, lucrarea reușește să circumscrie o problemă de mare actualitate pentru lupta anticapitalistă a clasei muncitoare și a celorlalți oameni ai muncii. Studiul instituțiilor și al puterii răspunde necesității actuale de a se realiza analiza marxistă multidisciplinară a infra și suprastructurii capitalismului monopolist de stat.

Valențele epistemologice ale metodologiei marxiste folosite permit autorilor relevarea varietății formelor de manifestare ale determinismului global, complexitatea funcțională a mecanismului politic și dinamica intercondi-

ționărilor existente între economic, politic și juridic (p. 122).

Institutions et pouvoir en France fundamentează teoretic și științific tezele cuprinse în Programul comun de guvernare al stîngii, examinează critic democrația burgheză franceză, evidențiind atît limitele, cît și semnificația sa istorică. Autorii își propun ca prin studiul diacronic al democrației să explice atît originea și structura instituțiilor politice și a constituției actuale, cît și elementele de continuitate și de discontinuitate specifice vieții politice franceze.

Sînt analizate raporturile dintre guvernanți și guvernanți, problematica libertăților politice și materializarea principiului separării puterilor în stat. De asemenea, este denunțată metoda nedemocratică a constituirii circumscripțiilor electorale și condiționarea propagandei electorale a candidaților și partidelor politice de mijloacele financiare de care dispun.

O altă problemă care constituie obiectul atenției autorilor este cea a libertăților politice. Se vorbește de libertatea de manifestare a opoziției față de putere, de drepturile participative, de libertățile politice ale cetățeanului și de libertățile economice și sociale. Modul de exercitare al acestora permite distingerea libertăților individuale de cele colective. Autorii apreciază însă că pentru marxisti „cea mai importantă distincție este cea sociologică și politică” conform căreia există libertăți moștenite de la burghezia liberală și libertăți cucerite prin lupta muncitorilor (p. 31—32). Limitele lor sînt determinate de

natura societății capitaliste. Negarantarea lor materială le conferă un caracter formal. Conceperea lor ca libertăți de „exercițiu individual” oferă posibilitatea burgheziei ca prin intermediul legii să acționeze conform dorinței sale asupra cetățeanului. De asemenea, regimul se apără împotriva adversarilor săi refuzându-le dreptul de a beneficia de toate sau de unele dintre libertățile politice. Mai evidentă ca oricând este această tendință în condițiile capitalismului monopolist de stat, caracterul său autoritar exprimându-se prin restrângerea progresivă a libertăților. Autorii apreciază că după 1958 se pot determina trei etape în evoluția libertăților politice: la început a avut loc restrângerea lor, apoi falsificarea și în sfârșit violarea lor (p. 208—215). Chiar acele libertăți de origine burgheză, care pot deveni arme în minile proletariatului organizat politic și conștientizat de menirea sa, devin ținta atacurilor cercurilor reacționare.

În acțiunea sa de limitare a libertăților capitalismul monopolist de stat întâlnește o puternică rezistență. Autorii arată că opoziția nu se reduce numai la masele populare, ci cuprinde și acele elemente ale burgheziei care consideră că pot deveni victimele acestei tendințe. Clasa muncitoare, apărătoarea principală a democrației, este conștientă că pozițiile politice cucerite de ea, la un moment dat, nu sînt definitive. De aceea, pentru a împiedica burghezia să restrângă conținutul democrației recurge la întărirea vigilenței, coeziunii și disciplinei în lupta anticapitalistă.

Studiul Constituției oferă o imagine de ansamblu asupra regimului politic, a naturii acestuia, însă această imagine trebuie strîns coroborată cu practica politică deoarece între regimul politic schițat de Constituție și cel rezultat prin aplicarea acesteia există întotdeauna o deosebire. Din acest punct de vedere lucrarea prezentă este un exemplu de analiză științifică a regimului politic real. Constituția din 1958, care a conturat profilul celei de-a V-a Republici franceze, este considerată de autori drept „un compromis” între tradiția democratică și necesitățile capitalismului monopolist de stat. De aceea, ea conține o serie de contradicții și ambiguități atât de natură juridică, cît și politică (p. 117—118). Raportată la originile sale istorice și juridice este reacționară, dar practica, scriu autorii, este și mai reacționară decît prevederile textului din 1958 (p. 8). Constituția este violată în mod constant, deoarece în condițiile accentuării luptei de clasă, burgheziei nu-i servește integral pentru apărarea pozițiilor sale. Constituția este un echilibru precar între interesele capitalismului monopolist de stat și exigențele democrației burgheze. Autorii surprind faptul că mutațiile intervenite în structura Constituției, în exercitarea puterii, în organizarea

instituțiilor politice sînt expresia juridico-politică a evoluției capitalismului contemporan.

Trăsătura dominantă a sistemului parlamentar francez este considerată autoritarismul. Cel mai concludent exemplu în acest sens, îl constituie modul în care este înțeleasă separarea puterilor în stat. De la concepția conform căreia este necesară colaborarea între puteri se evoluează spre un punct de vedere opus, care consideră necesară izolarea puterilor, lipsa oricărei relații organice sau funcționale între ele (p. 40). Cele două practici corespund unor tipuri de regimuri diferite: regimul parlamentar și cel prezidențial. Constituția din 1958 pretinde că instituie un regim parlamentar, în schimb modul de organizare a puterii executive, a celei legislative, prerogativele noi pe care i le conferă celei executive precum și raporturile pe care le stabilește între ele trădează evoluția spre prezidențialism.

Executivul prin cele două organe ale sale: președintele republicii și guvernul, capătă un rol preponderent în comparație cu puterea legislativă. Prin efectuarea unei separări rigide între personalul parlamentar și cel guvernamental, guvernul are o poziție independentă față de parlament. Dar cea mai mare parte a puterii revine președintelui Republicii. Autorii îl consideră principalul arbitru politic, ghidul națiunii, deținătorul necondiționat și unic al puterii. Dreptul de a recurge la referendum, de a dizolva parlamentul, atribuțiile nelimitate acordate în situații excepționale transformă instituția prezidențială în principalul instrument executiv de exercitare a puterii. Personalizarea puterii, subliniază autorii, se caracterizează și printr-o proliferare a serviciilor prezidențiale, care tind să se constituie într-un fel de cabinet asemănător guvernului. Consecința acestui proces este creșterea rolului tehnocrației, responsabilă numai în fața șefului statului, adică are loc un transfer al centrelor de decizie, de la un guvern responsabil, la o echipă tehnocratică care nu răspunde în fața alegătorilor (p. 186—187). Autorii consideră ideologia și practica tehnocratică o amenințare directă la adresa democrației.

Creșterea puterii președintelui are loc în detrimentul puterii legislative. În lucrare se apreciază că acest fenomen politic reacționar generat de capitalismul monopolist de stat este caracteristic întregii Europe occidentale. Totuși, în Franța, se disting o serie de particularități determinate, în primul rînd, de specificitatea și tradițiile parlamentarismului francez. Constituția Republicii a V-a în mod formal atribuie parlamentului puteri depline pe linia inițiativei legislative și a exercitării controlului asupra activității executivului. Dar atribuirea inițiativei legislative mai multor instituții politice, fixarea ordinii de zi și organizarea dezbaterilor de către guvern,

precum și impunerea unor restricții la votarea legilor transformă parlamentul într-un legiuitor din ce în ce mai puțin eficient. Pornind de la clasificarea regimurilor politice în parlamentare și prezidențiale autorii nu reușesc să-l încadreze pe cel francez în nici unul din cele două tipuri (p. 105). Schimbarea naturii sale nu s-a realizat prin instituționalizarea ideologiei gaulliste ci prin reorganizarea politică a societății, conform cerințelor capitalismului monopolist de stat. Deși gaullismul a servit la promovarea intereselor marelui capital, totuși, în prezent, burghezia monopolistă stătală resimte lipsa unei concentrări și mai accentuate a puterii. În lucrare se apreciază că puterea personală este, în realitate, o nouă fază a evoluției instituționale a puterii de clasă a burgheziei, care în condițiile actuale ale confruntării cu clasa muncitoare duce în mod inevitabil la accentuarea crizei regimului (p. 121).

Situați pe pozițiile partidului comunist, autorii nu se limitează doar la criticarea regimului existent, ci argumentează științific, teoretic și ideologic politica forțelor de stnga, sintetizată în Programul comun de guvernare. Acesta nu propune trecerea imediată la socialism ci oferă o alternativă democratică de exercitare a puterii, mijloacele necesare contracarării forțelor reacționare.

Venirea forțelor de stnga la putere și aplicarea Programului lor de guvernare apare ca o necesitate obiectivă și conformă exigențelor actuale ale progresului social și politic.

Considerăm că lucrarea recenzată oferă cititorului o serie de date și reflecții interesante referitoare la transformările politice, instituționale și juridice din Franța, generate de capitalismul monopolist de stat.

Maria Fonta

BERTRAND SCHWARTZ, *Educația mline*, București, Edit. didactică și pedagogică, 1976

Lucrarea reprezintă sinteza unor rapoarte numeroase ale autorului cu Fundația Europeană a Culturii în cadrul căreia a prezidat elaborarea raportului proiectului „Educație” al „Planului Europa 2000”.

Conștient de fragilitatea și subiectivitatea oricărei abordări prospective, autorul subliniază încă de la începutul studiului necesitatea stringentă a unei cercetări prospective a sistemului educațional, precizând clar dimensiunile sociale ale acestuia, sursele și limitele sale funcționale, afirmându-și în acest mod poziția social-politică militantă de ginditor angajat în mod deschis în lupta pentru viitorul educației.

Înțelegând sistemul educațional ca reprezentând „una din instituțiile pe care și le crează sistemul social în scopul îndeplinirii unui anumit număr de funcțiuni” (p. 47), politica culturală propusă de Schwartz reușește să depășească punctele de vedere unilaterale ale teoriilor voluntariste și psihologizante.

În concepția lui Schwartz *educația ca acțiune socială este o acțiune de colectivitate*, cei care beneficiază de educație avind menirea de-a „înălța colectivitatea din care provin” (p. 110).

Codul de valori la care se referă proiectul educațional de față, în parte utopic dacă ținem seamă de nivelul actual de dezvoltare al statelor, este destinat unui „om dezvoltat din punct de vedere fizic și intelectual”, unui

„om autonom, creator, însă integrat din punct de vedere social” și are în vedere „o societate mai largă și mai integrată”, „o societate pluralistă, egalitaristă”. Spre deosebire de alte lucrări consacrate viitorului educației, studiul lui B. Schwartz are meritul de a nu face abstracție de realitățile economice proprii lumii occidentale, dar în parte rămâne subordonat acesteia.

Perspectiva oferită rămâne o perspectivă limitată atit prin însăși natura conținutului — proiectul are în vedere un grup restrins de țări — cit și prin aspectul politic — reflecțiile ideologice despre înfățișarea societății viitoare nefiind clar conturate.

Surprinzind în mod global tendințele fundamentale ale evoluției sociale, tehnice, economice și culturale ale societății capitaliste, autorul expune direcțiile majore în care opțiunea politică trebuie să-și orienteze toate eforturile în vederea unei revizuirii radicale a sistemului educațional.

Accentul lucrării se deplasează de la analiza morfologică a ceea ce nu va rezista mline spre cea funcțională: cum, prin ce mijloace, autorul oferind răspunsuri și soluții concrete.

Principiile directoare ale studiului se remarcă prin orientarea lor de inspirație iluministă; din perspectiva lor autorul speră ca educația de mline să reușească să corecteze inegalitățile culturale prin înlăturarea tuturor „analfabetismelor” și avind în vedere „socul

viitorului" ele sînt oferite „drept antidoturi pentru anxietățile anului 2000”.

Principiul central al proiectului educațional — individualizarea pregătirii — rămîne o utopie nu numai pentru actualul sistem de învățămînt (conceput ca un ansamblu de clase construite pentru aproximativ 30 de elevi) ci și pentru următoarele decenii.

O mare parte a studiului este consacrată expunerii modalităților de revizuire radicală a practicilor și a modului de gîndire din actualul sistem educațional. În acest sens autorul consideră că un rol primordial în educația de mine îl are *pregătirea generală*, prin care individul învață să stăpînească „un ansamblu de instrumente funcționale utile în toate domeniile de activitate umană” (p. 119), pregătire capabilă să dea startul oricărei aprofundări și specializări. Școala incluzînd în pregătirea generală un nou obiect de studiu „gestiunea vieții concrete” va asigura fiecărui tînr „un minimum de cunoștințe și deprinderi necesare vieții materiale”.

Insistînd prea puțin asupra pregătirii politice autorul acordă o importanță deosebită însușirii limbajelor audio-vizual, informațional, tehnic, economic. *Autoeducația asistată* de ordinatoare și echipe speciale de animatori aflată actualmente în curs de experimentare în Anglia și R.F.G. se va extinde devenind obiectivul esențial al oricărei educații.

Întreaga lucrare militează pentru o *pedagogie a opțiunii* în care libertății de alegere în materie de pregătire generală (oferta educațională) i se asociază întotdeauna exigența societății (cererea socială) în legătură cu rezultatele pregătirii.

Înțelegerea globală a sistemului educațional văzut ca un întreg pluridimensional și multideterminat de întreaga structură a societății este unul dintre cele mai pozitive aspecte ale studiului.

Educația mine dezbătînd problemele socio-psiho-pedagogice ale mișcării pentru viitorul educației, în ciuda estompării unor diferențe de ordin politic, cultural etc. între state, rămîne o *dezbatere deschisă de ordin social* care cîștigă teren în tot mai multe țări.

Exprimînd necesitatea integrării sistemului educațional în aplicații practice și modalități practice de acțiune, fără a neglija sau limita cercetarea fundamentală în numele criteriilor utilitare, Schwartz exprimă un punct de vedere oarecum comun cu cel al politici noastre școlare.

Propunînd „pluralismul soluțiilor” și apreciînd realizările țărilor socialiste în materie de educație lucrarea are meritul de a fi „un instrument de reflecție și de lucru” (p. 8) care merită să fie cunoscut și de specialiștii români.

Valerica Donea